

Ella néni elment

Tisztelt gyászoló gyülekezet!

Egy alföldi magyar városból érkeztem, Németh László „választott szülőföldjéről”, Hódmezővásárhelyről, ahol szeretett halottunk is mindig otthon érezte magát. Az íróról elnevezett, életművének és eszméinek szentelt irodalmi társaság gyászát és részvétét hozom és tolmácsolom, amelynek Németh Lászlóné sokra becsült, fáradhatatlanul tevékeny tiszteletbeli elnöke volt. Midőn alakját a mulandóság ellenében felidézem, a régi római mitológia védőszellemei jutnak az eszembe: a Lares és Penates, akik az elhunyt elődök szeretetének folytonosságát képviselték, gondoskodtak a föld termékenységéről és a család jólétéről, a ház nyugalmáról és békéjéről. A Németh családban ezen ősi kultuszt ő testesítette meg, a mítoszt ő fordította le az élet nyelvére: az „édenteremtő, fészekfeltő” asszonyok közül való volt, az Égető Eszter-típusú hősnők modellje, aki — a szolgálat morálja és a jellem kitartó szívóssága okán — a „kötelességvállás” valóságos szentjévé emelkedett. A családi „üzem” irányításánál azonban nagyobb dolgokra is vállalkozott: maga körül — a Németh László-i utópia földre vont másaként — egy tágabb, virtuális, szellemi család meg- alapítására. Mint egykor a hévízi kastély úrnője körül, körötte is „sziget” keletkezett, „kis körben új életet képező erő” támadt. A Szilágyi Erzsébet fasori, majd Orsó utcai otthon a nemzet sorsáért felelősséget érző írók és tanárok, művészek és tudósok találkozóhelyévé alakult, ahol nemcsak petíciókat lehetett aláírni a politika ország- rontó intézkedései elleni tiltakozásul, de olyan eszmék is megfogantak, mint például a Bethlen-alapítvány létesítése és az első hazai független orgánium, a Hitel megindí- tásának terve. A legszebb emlékmű, melyet Németh Lászlóné a lassan immár más- fél évtizede halott férjének emelt, hogy teret adott egy új magyar elit megképződé- sének, szerveződésének.

Ma már bizonyos: Démusz Ella nélkül Németh László életműve nem az lett volna, ami. Mint többek közt Móricz is tanúsítja: méltó társa volt az írónak; rend- kívüli tehetség, akinek az adottságai azonban — a kiegészítő komplementaritás tör- vényének megfelelően — nem az alkotómunkában, hanem az élet szövésében, az em- beri kapcsolatok szervezésében bontakoztak ki. Jelenlétével, a „veritas duplex”, a megkettőződő igazság feszültségével nem csupán a drámát gerjesztette a pályán, de fontos eszmények kifejlődését is: így a dolgok „görbülését” követő gondolkodás, a realitásokhoz való igazodás, a „belátás” elvét s a növényi erkölcsi tanát, amely meg- alapozhatja a „nagy családnak”, a közösségi társadalom sejtjének vágyképét. És vé- gül reá szakadt egy hatalmas írói oeuvre gondozásának a feladata. Gazdája lett az életműnek, s tegyük hozzá: jó gazdája. Sikerült kivívnia, hogy tető alá kerüljön az összes művek kiadásának húszegynéhány kötetes sorozata (sajnos, a Sorskérdések, a zárókötet megjelenését már nem érthette meg), időről időre alapítványokkal, pályá- díjakkal ösztönözte a kutatást, főképp a fiatalokat, jelen volt mindenütt, fáradtan és betegesen is, ahol Németh Lászlóról előadás hangzott el, lett légyen az az ország leg- távolabbi pontja. Jórészt neki volt köszönhető, hogy a század tán legnagyobb gon- dolkodói teljesítménye nem rekedt meg az idő „csonthéjában”, s az ellenálló közeget leküzdve megkezdődhetett beépülése a nemzet tudatába.

Tisztelt gyászoló gyülekezet! Fájdalmunk nagy, mert veszteségünk is az. Erős, „nagy arnyat adó” jellemet ragadott el tőlünk a kaszás, akit tiszta embernek és fogékony léleknek ismertünk; szorongásunkat tán oldja némiképp a vigasz: vele szemben érzett adósságunkból valamit törleszthetünk, ha folytatjuk (helyette is) a félben maradt munkát, az életmű felvállalt kultuszát, a Jó ügy szolgálatát, amelyre életét feltette.

GREZSA FERENC